

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Лісін Дмитро Сергійович

УДК 94(415):[316.42:316.47(=1:3)]“07/09”

**ВПЛИВ ВІКІНГІВ НА РОЗВИТОК ІРЛАНДСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА В КІНЦІ VIII – X СТ.**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії середніх віків та візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Войтович Леонтій Вікторович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри історії середніх віків
та візантиністики

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Лиман Сергій Іванович,
Харківська державна академія культури,
завідувач кафедри туристичного бізнесу

доктор історичних наук, доцент
Боднарюк Богдан Михайлович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри історії стародавнього світу,
середніх віків та музеєзнавства

Захист відбудеться 11 травня 2016 р. о 15.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. М. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий 8 квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Р. М. Шуст

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наприкінці VIII – початку IX ст. в історії Західної Європи розпочався новий етап, який в історіографії прийнято називати “епохою вікінгів”. У ранньому Середньовіччі на території Західної Європи відбувався процес інституційного утворення держав, населення яких зіткнулося з регулярними грабівницькими нападами скандинавів. Вікінги (яких літописні традиції різних країн ідентифікують як *норманів, данців, варягів*) дестабілізували ситуацію в Західній Європі, спричинили великі руйнування та зрушення не лише на заході, але й на півдні та сході континенту. Завдяки цьому образ скандинавів як кривавих розбійників, варварів та язичників міцно утвердився в європейському світогляді і переважно залишається незмінним до нині, підкріплюючись масовою культурою.

Разом із тим поява вікінгів на цих теренах була не лише джерелом руйнувань та занепаду. Поступово асимілюючись із місцевим населенням, скандинави приносили в життя країн Західної Європи свій побут, традиції та звичаї. Завдяки їх обізнаності в морській справі на півночі континенту поживавлюється торгівля. Правителі країн, які зіткнулись з норманами, почали переймати досвід скандинавів і у військовій справі. Такі запозичення наводять на думку про хибність однозначно критичного ставлення до норманів, а також про необхідність перегляду образу вікінгів, їх здобутків та місця в сучасній історичній науці.

Серед всіх країн, що контактували з вікінгами, особливе місце займає Ірландія. Цьому сприяла низка факторів, зокрема:

- географічне розташування (на той час Ірландія знаходилась на краю відомого в Європі світу. Мало того – це є острів, який був відірваний від континенту. Це ускладнювало комунікацію з сусідами, що призвело до формування політичних та культурних особливостей регіону);

- культурні особливості (через брак контактів із континентом в Ірландії довгий час зберігалась унікальна культура, яка сформувалась на основі місцевої язичницької релігії, а сам острів залишився поза впливом Римської імперії, що не було притаманно для решти Західної Європи);

- релігійна самобутність (ізолюваність від континенту та наявність власної культурної традиції вплинули в Ірландії на християнство, яке прийшло сюди в V ст. Воно набуло особливих рис, характерних для регіону, в наслідок чого на острові сформувалась так звана Кельтська, або Ірландська Церква).

Ці фактори вирізняли контакти вікінгів із Ірландією з поміж інших відносин. Їх дослідження дозволить побачити скандинавів з іншої сторони.

Актуальність дослідження теми посилюється також тим, що до середини XX ст. Ірландія перебувала в політичній залежності від Великобританії, що стало важливим фактором розвитку історичної науки на острові в XIX – на початку XX ст. Питання давньої історії Ірландії, зокрема проблема вторгнення вікінгів, стали підґрунтям для політичної пропаганди, яка полягала в тому, що британські історики намагались всіляко довести, що захоплення Ірландії Англією було позитивним для

розвитку острова явищем. Наслідки такої пропаганди можна спостерігати і в сучасній науці. З огляду на це досі існує потреба об'єктивного та неупередженого вивчення цивілізаційних контактів скандинавів і ірландців.

Аналіз окресленої в дисертації проблеми сприяє переоцінці застарілих поглядів на соціально-політичну, економічну та культурну діяльність вікінгів в Західній Європі. Окрім цього багатовекторний характер роботи дозволяє краще осягнути суть проблеми, місця та ролі норманів у різних сферах життя ірландського суспільства, а також виокремити та проаналізувати причини і характер змін, що відбулись на острові в період Раннього Середньовіччя.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до науково-дослідницької теми “Середньовічна Європа, Візантія, Русь: політичні, економічні та культурні зв'язки IX–XIV ст.” (номер державної реєстрації 0105U4004934; 01.01.2015 – 31.12.2017), яка виконується на кафедрі історії середніх віків та візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є аналіз ступеня впливу вікінгів на ірландське суспільство кінця VIII–X ст. і визначення його характеру та особливостей на підставі наративних джерел ірландського, скандинавського, англійського та франкського походження, а також іконографічних джерел та статистичних даних археологічних розвідок на теренах Британських островів та Скандинавського і Ютландського півостровів. Відповідно до вказаної мети завданнями дисертаційної роботи є дослідити:

- політичні передумови, що склалися на теренах Ірландії та Скандинавії напередодні епохи вікінгів;
- місце вікінгів в міжусобній боротьбі ірландських королів на політичне життя острова у кінці VIII–X ст.;
- особливості культурного розвитку Ірландії напередодні епохи вікінгів;
- специфіку культурно-релігійних відносин вікінгів і ірландців в кінці VIII–X ст.;
- характер та наслідки діяльності вікінгів в економічному житті Ірландії в окреслений період;
- роль вікінгів у формуванні соціального складу ірландського суспільства в Ранньому Середньовіччі;
- місце вікінгів в суспільній свідомості населення ранньосередньовічної Ірландії.

Об'єктом дослідження є вплив вікінгів на ірландське суспільство кінця VIII–X ст., взаємодія та взаємосуперництво двох етносів.

Предмет дослідження – особливості відносин вікінгів та ірландців в суспільно-політичній та культурно-релігійній сферах, зв'язки правлячої еліти скандинавів з ірландськими династіями, контакти норманів із церковними інституціями та ієрархією, соціальні групи ірландського суспільства, що зазнали впливу вікінгів в IX – X ст., особливості ставлення місцевого населення до скандинавів в епоху вікінгів, економічні зв'язки Ірландії та Скандинавії.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють кінець VIII–X ст. Нижня межа зумовлена початком грабіжницьких нападів скандинавів на Ірландію наприкінці VIII ст. і початком епохи вікінгів на острові. Верхня межа визначена тим, що до кінця X ст. відбулось поступове зменшення активності скандинавів в країні і завершився процес їх глобальної асиміляції із місцевим населенням.

Географічні рамки дослідження обумовлені визначеними завданнями роботи і охоплюють терени Британських островів, Скандинавського, Ютландського півостровів та ареал проживання норманів у Північній Європі.

Наукова новизна роботи. Вперше:

- в українській історіографії здійснено спробу комплексного дослідження впливів вікінгів на суспільний розвиток ранньосередньовічного ірландського суспільства;

- введено до наукового обігу в українській науці низку писемних джерел ірландського походження: *Аннали Ульстера*, *Аннали Чотирьох майстрів*, *Аннали Клонмакнойса*, *Фрагментарні аннали Ірландії*, *Хроніку скоттів*, *Аннали Лох Ке*, сагу «Війна ірландців та іноземців», комплекс ірландських міфів «Книга захоплень Ірландії»;

- дано критичну оцінку впливу міфологічної традиції ірландців на витоки формування суспільної верстви галл-гойделів;

Уточнено:

- уявлення про роль скандинавів у розвитку ранньосередньовічної Європи та їх місце в європейській свідомості;

- витоки формування усталеного образу скандинавів в ментальності середньовічного населення Ірландії;

- роль язичницьких вірувань на формування світогляду ранньосередньовічних ірландців;

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження релігійних контактів норманів із населенням Ірландії;

- теорія про те, що вплив вікінгів на розвиток ірландського суспільства не носив виключно деструктивний характер, а був багаторівневим і включав в себе як негативні, так і позитивні наслідки.

Практичне значення роботи. Отримані результати формують базу для подальшого дослідження впливу вікінгів на розвиток європейських країн у ранньосередньовічний період. Вони також стануть корисними при написанні монографій та узагальнюючих праць, довідникових та енциклопедичних статей, укладанні навчальних та навчально-методичних посібників, підготовки спеціальних курсів з історії середніх віків.

Апробація результатів дослідження. Проміжні результати роботи та окремі розділи дисертації обговорено на засіданнях кафедри історії середніх віків та візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка, а також оприлюднено у виступах на: 66-тій Міжнародній конференції «Каразінські читання» (Харків, 2013 р.); Звітній науковій конференції викладачів історичного факультету

(Львів, 2014 р.); Всеросійській з міжнародною участю науковій конференції молодих вчених “Європа в середніх віках і ранньому Новому часі: суспільство, влада, культура” (Іжевськ, 2014 р.); Звітній науковій конференції викладачів історичного факультету (Львів, 2015 р.); XXVII міжнародній науковій конференції “Допоміжні історичні дисципліни і джерелознавство: сучасні дослідження і перспективи розвитку” (Москва, 2015 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано в семи статтях.

Структура дисертації. Виходячи із зазначених мети та завдань структура даної роботи побудована за проблемним принципом і складається з наступних складових: вступ, п’ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 211 сторінок, з них основний текст займає 170 сторінок, список використаних джерел – 249 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт, предмет, мету і завдання дослідження, окреслено наукову новизну та практичне значення дисертації, вказано хронологічні межі.

У першому розділі “**Історіографія та джерельна база дослідження**”, що складається з двох підрозділів, проаналізовано стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження.

У підрозділі *1.1 Зарубіжна та українська історіографія* за хронологічним принципом проаналізовано найважливіші праці іноземних та вітчизняних дослідників, які присвячені проблемі місця та ролі вікінгів у ірландському суспільстві в кінці VIII – X ст. Основним питанням цієї проблематики в різні часи присвятили свої праці британські, ірландські та скандинавські вчені.

В XIX – на початку XX ст. розпочався етап аналізу історичних джерел, в ході якого силами британських та ірландських дослідників, зокрема Уільяма Хеннессі, Оуена Коннелла, Джона О’Донована, було критично проаналізовано та опубліковано низку ірландських хронік, серед яких найважливішими джерелами до історії острова є: “Аннали Ульстера”, “Аннали чотирьох майстрів”, “Хроніка скоттів”. У 1884 році британський дослідник Чарльз Холідай видав монографію, в якій на основі англо-нормандських джерел виклав історію скандинавського Дубліна.

В той же час, у самій Скандинавії, батьківщині вікінгів, питання вторгнення останніх в Ірландію не набуло розвитку і часто розглядалось в рамках діяльності вікінгів на континенті в цілому. Зокрема, у 1835 році вийшла праця шведського дослідника Андреса Магнуса Стрінгольма “Походи вікінгів, державний устрій, влада та звичаї стародавніх скандинавів”, де він дослідив природу та політичну історію походів вікінгів у Європі і лише в загальних рисах згадав зіткнення скандинавів із ірландцями в контексті їх нападів на Британські острови. Серед норвезьких дослідників, що торкнулися питання взаємодії вікінгів і ірландців можна назвати Лоренса Вогта та Александра Бага.

Дискусії навколо питання діяльності норманів в Ірландії набули розвитку на початку ХХ ст. Так, у 1912 році Дж. Дженінгс підняв питання торгівельних відносин норманського міста Вотерфорд із ірландцями. В 1921 році вийшла комплексна праця Сеумаса МакМануса “Історія ірландської раси”, у якій автор окрему увагу приділив і питанню відносин вікінгів з ірландцями. Дослідження відображення битви при Клонтарфі в літературі представив у 1943 році Колм О Лохлейн. Свій доробок він базував на аналізі середньовічної ірландської поезії. Окремі аспекти ірландо-скандинавських відносин епохи вікінгів були обговорені на Міжнародному конгресі кельтологів у Дубліні у 1959 році. В цей час також розпочав свою наукову діяльність один з провідних сучасних дослідників нормано-ірландських стосунків Доннхад О’Коррен. Саме він висловив думку, що вікінги поступово стали силою у міжусобній боротьбі ірландських королів. У своїй статті “Вікінги в Ірландії та Шотландії в ІХ ст.” дослідник дійшов висновку, що більшість нападів на Ірландію у ІХ ст. було здійснено не з Норвегії чи Данії, а винятково з Шотландії.

У 1973 році в Дубліні відбувся Сьомий конгрес вікінгів, в якому взяли участь дослідники з Британських островів та Скандинавії, серед яких варто виокремити доробки Родеріка Вальтера МакТурка, Девіда Гріна, Ліам де Паор та Магне Офтедал. Вони підняли на конференції такі теми, як: скандинавська топоніміка у ірландських власних назвах, образ Рагнара Лодброка в ірландських анналах, скандинавські впливи на Ірландію, а також питання археологічних досліджень періоду епохи вікінгів. У 1976 році результати цієї конференції були опубліковані у збірнику “Праці Сьомого конгресу вікінгів”. В 1977 році на сторінках журналу “Saga-Book” британський дослідник Альфред Сміт підняв питання ідентифікації вікінгів на сторінках ірландських хронік.

З 1960-х років значно збільшилися археологічні дослідження, результати яких пізніше були залучені вченими до розробки проблеми. Впродовж 1962–1981 років, вчені в Дубліні провели низку розкопок, які дозволили збільшити джерельну базу для вивчення давньої історії Ірландії. Пізніше ці результати були опубліковані Ірландською королівською академією в серії “Розкопки середньовічного Дубліна 1962 –1981”. Серед дослідників, які займаються цією проблематикою, варто згадати Джона Бредлі, Клер Делі, Мартіна Комея, Томаса Фанінга.

Наприкінці ХХ ст. продовжують залишатися актуальними дослідження джерел з давньої історії Ірландії. В 1995 році вийшов доробок М. Ні Маонай, в якому дослідниця піднімає питання датування такого джерела до історії Ірландії в епоху вікінгів, як “Війна ірландців і іноземців”. Водночас із розвитком археології розпочалося активне дослідження міських центрів вікінгів в Ірландії. Ця проблематика висвітлена у роботах Т. Беррі, М. Стоута, Е. Гіббонса, Е. Келлі, Дж. Шихан та інших. В кінці ХХ – початку ХХІ ст. серед різних проблем було також знову піднято питання місця вікінгів в суспільній свідомості ірландців. Зокрема до нього звернулись Девід Думвіль та Клер Донхам. Вагомими дослідженням проблеми релігійної ситуації на острові стали праці Мішель Херрен

та Ширлі Браун, Леслі Абрамс Говард Кларк, Джон О'Нейл, та інші. Прямим результатом співпраці науковців з різних країн стали комплексні праці, присвячені як феномену вікінгів в цілому так і проблемам їх відносин із ірландцями. Зокрема до них можна віднести колективні праці “Світ вікінгів” та “Вікінги в Ірландії”, в яких були підняті питання політичного, економічного та культурного впливів норманів на ірландське суспільство.

Дещо інша ситуація спостерігається у російській історіографії. Окремі аспекти діяльності вікінгів в різні часи дослідили А. Гуревич, Г. Лебедев, О. Мельникова та інші. Але ірландські сюжети навіть у них виступають лише побіжно. Проблематиці духовної культури давньої та середньовічної Ірландії присвятили свої праці Н. Широкова, Т. Михайлова, В. Лур'є та Н. Чехонадська. Разом із тим, варто зазначити, що аспекти взаємодії вікінгів та ірландців в період Середньовіччя залишаються у російській історіографії не дослідженими.

У вивченні проблеми історії вікінгів українську історіографію репрезентують переважно праці, які розкривають взаємовідносини скандинавів із землями Київської Русі. Однак, відносини скандинавів із країнами Західної Європи та Ірландії в українській історіографії залишаються недослідженими. Виняток складають поодинокі праці. До розробки питання діяльності вікінгів в Британії долучився вітчизняний науковець Федір Андрощук. Окремих аспектів історії християнської церкви в Ірландії у своїх роботах торкнувся Богдан Боднарюк. Зокрема, у своїй праці “Харизма пустелі. Витоки, становлення, духовно-аскетична і місіонерська практика християнського чернецтва VI–XI ст.” дослідник висвітлив історію становлення та формування Ірландської церкви, а також проаналізував основні аспекти та особливості діяльності острівних ченців на континенті.

Отже, розробка проблеми впливу вікінгів на розвиток ірландського суспільства в кінці VIII–X ст. бере свій початок ще з середини XIX ст. Дана тема знаходить своє відображення в чисельних працях західноєвропейських науковців. В них дослідники висвітлюють окремі питання впливу вікінгів на ірландське суспільство. Разом із тим досі залишається низка проблем, які потребують більш глибокого вивчення із залученням нових та переоцінкою вже відомих джерел. В той же час активність вікінгів у Ірландії, залишається, за винятком поодиноких випадків, поза дослідженням українських науковців. Відсутність студій, присвячених скандинаво-ірландським стосункам призводить до втрати цілісної картини епохи вікінгів у вітчизняній історіографії. Дослідження цієї проблеми не лише дозволить глибше зрозуміти політику скандинавів в Західній Європі, але й провести порівняльний аналіз із відносинам вікінгів із Київською Руссю.

У підрозділі 1.2 *Огляд джерел* проаналізовано джерельну базу дослідження, що за своїм змістом охоплюють різні аспекти відносин вікінгів та ірландців в кінці VIII–X ст.

Головними джерелами до історії Ірландії в період Середньовіччя залишаються хроніки, які у різних випадках охоплюють період до 1100 року. Серед них чи не основними є “Аннали Ульстера”, що охоплюють події 431–1201 рр. Ця пам'ятка не

раз ставала предметом дослідження науковців, однак дискусії з приводу її походження, а також джерел до написання цієї хроніки, тривають досі. В тексті хроніки викладено політичні події, що сталися на острові в продовж сер. V – поч. XIII ст. Весь попередній період історії країни в писемних джерелах залишається не висвітленим. Іншим джерелом є “Аннали чотирьох майстрів”, які були завершені в період 1632–1636 рр. Їх текст охоплює період до 1616 року. Твір був написаний в Донеґольському монастирі (Dún na nGall) (Ірландія, графство Донеґол) францисканським ченцем Міхеалом О Клейрі. Не зважаючи на те, що джерело написано в пізній період, його достовірність підтверджена іншими хроніками. Серед інших хронік, що були використані при написанні роботи можна назвати: “Хроніка скоттів”, “Фрагментарні аннали Ірландії”, “Аннали Клонмакнойса”. Кожне з названих джерел має відповідну критичну літературу.

Окремо від хронік варто згадати такий твір ірландської літератури як “Cogadh Gaedhel Re Gallaibh” (“Війна ірландців та іноземців”). Цей середньовічний твір, що описує протистояння вікінгів та ірландців на чолі з династіями Івара та Уї Нейлл відповідно. В центрі розповіді постать ірландського верховного короля Бріана Бору (941–1014). У творі описано події 967–1014 рр., перемогу Бріана та вигнання вікінгів з острова. Саґа була написана в період 1103–1111 рр. на замовлення Муїрхертаха Уа Бріайна (1050–1119), правнука Бріана Бору. Цей твір є, безумовно, важливим джерелом при дослідженні розвитку літератури Ірландії, а також формування державницької ідеології та менталітету середньовічних ірландців.

Окрему групу ірландських джерел складає аґіографічна література. До такого виду джерел слід віднести: “Життя св. Патріка”, “Життя св. Бриґіди”, “Життя св. Колумба” та інші. Їх аналіз є важливим при дослідженні церковної історії та історії релігії острова. Релігійні особливості Ірландії допомагає також розкрити комплекс ірландських міфів, “Книга захоплень Ірландії”. Це є важливе джерело при вивченні ментальної історії країни.

Другий комплекс джерел складають хроніки інших європейських країн. З їх числа варто виділити “Англосаксонську хроніку”, “Квіти історії” Роджера Вендоверського (? – 1236) (яка охоплює події до 1154 року), та “Аннали королівства франків” (а саме опис подій 741–829 рр). Ці джерела висвітлюють політичну історію сусідніх для Ірландії країн, зокрема їх відносини із скандинавами. Дані, що ми отримуємо при їх аналізі, можна використати для порівняння із аналогічною ситуацією в Ірландії.

Третім комплексом писемних джерел до історії відносин вікінгів та ірландців є скандинавські джерела. Головним чином до них слід віднести саґи. Цей комплекс джерел описує політичну історію скандинавських країн. Разом із тим він головним чином зосереджений на діяльності вікінгів в самій Скандинавії і є малоінформативними щодо їх перебування в Ірландії. Однак, при написанні роботи нами були використані окремі тексти саґ (зокрема “Саґа про Стурлунґів” та “Книга про заселення ісландців”) як джерела до вивчення світогляду, побуту та релігійного життя вікінгів.

Окрім писемних джерел при дослідженні впливу вікінгів на ірландське суспільство VIII – X ст. нами було використано наступні матеріали: 1) іконографічні джерела – мініатюри та ініціали “Келлської книги” 2) статистичні дані археологічних розкопок, що були проведені на території Британських островів, а також Скандинавському та Ютландському півостровах.

У другому розділі “**Методологічні засади дослідження**” встановлено та проаналізовано сукупність методів, що використовувалися при дослідженні даної теми, а також окреслено основні підходи при написанні роботи.

Серед використаних методів варто виокремити: *загальнонаукові методи*: аналіз і синтез, дедукція та індукція, методи порівняння, класифікації та психоаналізу, статистичний метод; *спеціально-історичні методи*: історичний, проблемно-хронологічний, історико-генетичний, історико-системний, біографічний метод.

Основою для написання роботи стали наступні принципи та підходи: історизм, об’єктивність, всебічність, індивідуально-орієнтований підхід.

З огляду на специфіку теми та сукупність використаних методів і принципів низка питань вимагає уточнення. Зокрема:

– *хронологія*. При роботі з ірландськими анналами в датуванні подій, виникає суттєва проблема. Дати, зазначені в анналах не відповідають дійсності. Така відмінність пов’язана з тим, що для датування автори анналів використовували систему січневих календ, однак в записах 457–572 роках вони втратили низку календ, в наслідок чого відбулося зміщення хронології на 8 років. У подальшому відбулось відновлення датування, однак в часовому проміжку, що нас цікавить (663–1013 pp.) відмінність становить один рік;

– *термінологічний словник та поняттєвий апарат дослідження*. З огляду на те, що поставлена проблема досі залишається не розкритою в українській історіографії відкритим залишається і питання термінології. В ході проведеного дослідження ми оперували в першу чергу історичною термінологією, яку вживали автори джерел, та термінологією, напрацьованою і запровадженою в обіг західноєвропейськими дослідниками.

Робота над даною темою потребувала уточнень також в галузі ономастики, персоніфікації та топонімії.

Застосування всього комплексу зазначених методів, а також вказані особливості роботи дозволили провести об’єктивне, всебічне та вичерпне дослідження проблеми скандинаво-ірландських стосунків кінця VIII – X ст.

У третьому розділі “**Військово-політичний вплив вікінгів**”, який складається з трьох підрозділів, проаналізовано передумови, що склалися в Ірландії та Скандинавії напередодні епохи вікінгів, визначено ступінь впливу скандинавів на політичне життя та військову справу острова.

Підрозділ 3.1 *Політична ситуація в Ірландії та Скандинавії напередодні епохи вікінгів* розкриває основні особливості розвитку двох країн.

Середньовічна Ірландія, з якою зіткнулися вікінги починає формуватися задовго до нападів скандинавів. Про початки державності на острові можна говорити з середини V ст. Саме в цьому столітті в суспільно-політичному житті Ірландії сталися зміни, що відіграли важливу роль в формуванні політичних інституцій на острові. Першою визначною подією вважаємо правління Ніалла Дев'яти Заручників (379?–405), з початком якого на острові відбувається консолідація сил та поява могутньої правлячої династії – Уї Нейллів. Поряд із нею в Ірландії з'являються і інші династії, що починають міжусобну боротьбу за владу.

Другою подією є поява на острові християнства та прибуття в Ірландію св. Патріка в 432 році. Його постать є визначною для формування культурно-релігійних особливостей країни. Поєднання язичницької та християнської традицій виокремили Ірландію з поміж інших країн, з якими контактували вікінги, і стало тим фактором, що визначив особливості відносин двох народів.

Деяко відмінну ситуацію спостерігаємо в Скандинавії. Тут, через особливості географічного розташування, гостро відчувались нестача земельних наділів та проблема перенаселення. Це стало причинами до початку рейдів вікінгів. Окрім цього, в Скандинавії, як і в Ірландії велику роль продовжували відігравати сімейні стосунки. Однак, на відміну від Ірландії, тут не було чітких державних формувань, що призвело до того, що політика різних ватажків скандинавів в Ірландії різнилась і впливала на їх відносини із місцевим населенням.

Підрозділ *3.2 Роль вікінгів в міжусобних війнах ірландських королівств IX – початок XI ст.* представляє докладний аналіз участі вікінгів у політичному житті острова.

Перше вороже зіткнення ірландців і вікінгів відбулось у 795 році. Ця подія розпочала епоху вікінгів в Ірландії, яку умовно можна поділити на декілька етапів, що мають власні характеристики:

– кінець VIII ст. – середина IX ст. – даний період характеризують часті напади норманів на узбережжя Ірландії. Основною особливістю цього етапу стали швидкі безсистемні рейди вікінгів, ціллю яких переважно були релігійні центри на узбережжі острова. Такий характер нападів пов'язаний в першу чергу з тим, що вони очолювались окремими ватажками з ціллю отримати наживу. Лише у 848 році відбулася перша спроба організації походу вікінгів королівською владою. В цей період нормани майже не приймали участь в політичному житті острова, зокрема не зафіксовано жодного випадку контактів скандинавів із місцевими правителями;

– середина IX ст. – початок X ст. – поява міст вікінгів в Ірландії, а разом із ними і правлячої династії вікінгів в Дубліні. В даний період місцеві правителі починають використовувати норманів в якості найманої сили в міжусобних сутичках. Перший такий випадок датується 850 роком, коли король Кіаннахту виступив проти союзу свого противника і вікінгів. Однак такі об'єднання характеризувались відсутністю стабільності. Один і той самий правитель міг одночасно організувати напад на вікінгів і використовувати їх в своїх цілях проти інших. Відсутність єдності була характерна також і для вікінгів. Так, в 953 році

король Дубліна Олаф спільно із Туаталом, королем Лейнстеру, здійснив напад на території, підлеглі місту вікінгів Вотерфорду;

– X ст. – період окреслення політичних інтересів як окремих груп вікінгів, так і ірландських королівств. Відсутність єдності як серед ірландців, так і серед норманів мала неминуче привести до пошуку союзників на острові. На півдні острова відбулось створення двох ворогуючих об'єднань. З одного боку – це правителі Лейнстеру та Дубліну, з іншого – Мунстеру та Вотерфорду. Ці союзи були засновані на територіальних інтересах. Зокрема, королівства Лейнстеру та Мунстеру мали спільний кордон, водночас вікінги Вотерфорду здійснювали напади на підконтрольні Дубліну території. Це призвело до появи політичних міжетнічних союзів, пов'язаних спільними цілями. Кульмінацією протистояння таких об'єднань стала битва при Клонтарфі в квітні 1014 року, в якій переміг союз короля Бріана Бору та вікінгів Вотерфорду. Після цього скандинави поступово асимілюються із місцевим населенням і зникають з політичної арени острова як окрема сила.

У підрозділі 3.3 *Вікінги та військова справа в Ірландії* розкрито питання впливу скандинавів на розвиток військової справи на острові.

Поява норманів в Ірландії стала важливим фактором в протистоянні місцевих правителів, які використовували їх в якості найманців та додаткової сили. З огляду на це неминучими були їх контакти і у військовій сфері. З часу появи на острові окремих династій військова справа набула розвитку. Кожен правитель потребував боєздатного війська. Мало того, незважаючи на міжусобні війни ірландці часто самі виступали агресорами по відношенню до сусідів. Так, за даними джерел засновник династії Уї Нейллів Ніалл Дев'яти Заручників помер у 405 році під час походу до земель франків. Окрім цього відомі численні факти нападу ірландців на Британію. Зокрема, св. Патрик за своїм походженням був бриттом, який потрапив в рабство в наслідок одного з таких набігів.

За таких обставин військова справа ірландців набула низки особливостей. З огляду на те, що сімейні зв'язки продовжували відігравати важливу роль в суспільстві ірландське військо організовувалось за клановим принципом. За потреби кожен правитель скликав членів свого клану з їх військами для здійснення спільних військових дій. Основу такої армії становив легкоозброєний воїн – керн, а кіннота як окремий вид військ з'являється на острові лише у VII ст. Основою стратегії такого війська стало не знищення противника, а залякування його армії та рейдерські напади на ворожі території.

З огляду на це походи вікінгів не стали для ірландських правителів чимось новим. Однією з особливостей військової справи норманів, що дозволила їм ефективно діяти на початковому етапі стало використання кораблів та системи річок на острові під час рейдів. Поряд із цим помітно відрізнялось і озброєння вікінгів. Якщо ірландські війська використовували переважно списи і дротики, то нормани принесли на острів сокири і мечі, які пізніше з'являються на озброєнні і в місцевого населення. Окрім цього скандинави спричинили в Ірландії появу найманого війська,

яке з середини IX ст. все частіше з'являється на службі у місцевих правителів, а також призводить до змін в соціальній структурі населення.

У четвертому розділі **“Вплив вікінгів на культурно-релігійне життя Ірландії”**, який складається з трьох підрозділів, детально висвітлено та проаналізовано питання взаємодії скандинавів та ірландців в сфері культури.

Підрозділ *4.1 Особливості культурного розвитку Ірландії напередодні епохи вікінгів* присвячений питанню духовної та матеріальної культури жителів острова. Його основним завданням є визначити та оцінити стан, в якому перебувала ірландська культура в V – кінці VIII ст.

На формування культурної та релігійної традиції Ірландії впливала низка факторів. В першу чергу це географічне розташування. Острів знаходиться віддалено від континентальної Європи. Це значно ускладнювало його зв'язок із античною цивілізацією, що сприяло розвитку тут власної, самобутньої культури. З появою на острові християнства ситуація мало змінилась. Природна ізоляція, в якій опинився острів сприяла появі тут унікального релігійного явища, заснованого на симбіозі язичницьких вірувань та християнстві, яке в історіографії носить назву Ірландська церква.

Саме завдяки такому поєднанню язичницькі культури не зникли в Ірландії, а, трансформувались, стали частиною християнських вірувань. Прикладом цього є жіночий культ, зокрема культ св. Бригіди, однієї з послідовниць св. Патрика. Її образ є прямим продовженням язичницьких вірувань про богиню Бригіду, покровительку поетів, ковалів та лікарів (християнська Бригіда була пов'язана із родючістю, що дуже характерно для язичницької богині).

У підрозділі *4.2 Етнічні і культурні зв'язки вікінгів та ірландців у VIII–X ст.* вказано на головні етапи та напрями взаємодії скандинавів із вікінгами в культурі. Вплив норманів в цій сфері можна умовно поділи на кілька етапів, які напряму залежать від політичних подій на острові.

Період з кінця VIII – середини IX ст. в цілому можна охарактеризувати як фазу негативного впливу, коли через постійні напади вікінгів та військові дії місцевих правителів страждали монастирі, що знаходились на узбережжі острова. Разом із тим, вже на даному етапі помітні і позитивні зрушення в розвитку культури Ірландії. Можна з впевненістю стверджувати, що норманська загроза сприяла внутрішній міграції ченців, а разом із ними і поширення культури вгінб острова, де почали засновуватись нові релігійні та культурні центри.

З середини IX ст. розпочалась нова хвиля змін в культурному житті острова, що були спричинені осіданням вікінгів і розвитком їх міст в Ірландії. Попри те, що цей період відзначився протистоянням між місцевим населенням і норманами, ірландці, досить стримано поставилися до іноземців, що дозволило останнім активно включитися в життя на острові, в тому числі і в його культурні процеси. У цьому впливі можна виокремити два рівні:

– *опосередкований вплив*. Він пов'язаний із процесами, які не мають відношення до культури, однак зміни в них спричинили зрушення і в культурі

острова. В першу чергу це стосується міжнаціональних контактів. Наслідок укладання таких зносин, зокрема міжетнічних шлюбів скандинавів та ірландців призвів до того, що окремі культурні традиції норманського суспільства починають проникати в ірландський побут, спричиняючи появу об'єднаної культурної традиції, носієм якої стали діти таких сімей.

Окрім цього осідання вікінгів на острові призвела до збільшення обігу срібла в Ірландії. Поява великого масиву дорогоцінного металу спричинила пошук ювелірного мистецтва. З кінця IX ст. в скарбах, що були знайдені на узбережжі Ірландського моря зростає кількість срібних прикрас гельського походження.

– *безпосередній вплив.* Даний рівень пов'язаний в першу чергу із запозиченням ірландцями низки особливостей, характерних для культури вікінгів. Зокрема, майстрами з острова було запозичено скандинавський орнамент для прикрашання різних виробів. Прикладом цього є срібна брошка зі Скейлського скарбу (Оркнейські острови) IX ст. За формою вона нагадує традиційний ірландський ювелірний виріб, натомість прикрашена брошка орнаментом, що характерний для культури вікінгів.

Важливе місце в ірландському мистецтві епохи вікінгів відіграв скандинавський анімалістичний еллінгський стиль оформлення. Назва цього стилю походить від селища Еллінг на Ютландському півострові, де було знайдено королівське кладовище X ст. із оздобленими новим орнаментом пам'ятками. Прикладом запозичення ірландцями даного стилю є мініатюри та ініціали з Келлської книги. На її сторінках поряд із традиційно кельтським латенським стилем оформлення орнаменту частим явищем є норманський еллінський стиль.

Разом із тим, не зважаючи на низку культурних запозичень з боку ірландців, скандинави не стали для них культуртрегерами. На це вказує той факт, що до кінця X ст. нормани асимілювалися з місцевим населенням.

У підрозділі 4.3 *Відносини вікінгів і християнської Церкви в Ірландії* розглянуто питання релігійної взаємодії язичницьких скандинавів із християнськими ірландцями.

В кінці VIII ст. в Ірландії склалась своєрідна релігійна система. Довгий час Церква на острові розвивалась автономно від Риму, тому набула низку рис, що вирізняли її з-поміж інших Церков в Європі. Зокрема, тут довгий час продовжували вільно діяти такі єретичні течії як аріанство та пелагіанство. Окрім цього в релігійному житті Ірландії набув широкого розповсюдження рух ченців, які здобули величезний авторитет серед населення. Прикладом цього може служити постать св. Колумба, який впливав на політичне життя країни Дал Ріада. Розпочавши свою місіонерську діяльність в Шотландії, він набув такого авторитету, що коли у 571 році помер король Коналл, святий зміг посадити на престол двоюрідного брата короля, обійшовши сина правителя. В VI ст. Ірландська Церква представляла собою федерацію монастирів. Вона представляла собою сукупність обителі, що були об'єднані спільним статутом та особою засновника. Для таких

систем типовою рисою була модель “співспадковості”, коли абати зазвичай були представниками роду засновника монастиря.

Саме з такою Церквою зіткнулись вікінги, коли у 795 році вперше здійснили напад на Ірландію. Їх ціллю став монастир на о. Ратлін. Такі напади на релігійні центри типові для всього періоду епохи вікінгів в Ірландії. Тим не менше вони були більш характерні саме на початковому етапі діяльності скандинавів на острові, у 795 – 837 рр. Для представників духовенства вікінги стали непримиримими ворогами. В ірландських хроніках вони зображені як криваві язичники і вороги Бога.

Однак таке ставлення характерне для Церкви як релігійного інституту. В Ірландії Церква активно втручалась і в політичні події. Якщо розглядати її з цього ракурсу, вона могла діяти у своїх власних інтересах, а релігія виступати як інструмент дипломатичних зв'язків та засіб впливу на еліту вікінгів. Саме тому Церква в Ірландії часто вдавалась до християнізації як способу контролю норманської політики. Такий процес був взаємовигідний обом сторонам. Ватажки вікінгів почали адаптуватись до християнства ще на ранніх етапах свого перебування на острові. В подальшому це допомогло їм з легкістю включитися в склад політичної еліти Ірландії. Так в 980 році Олаф, король Дубліна, був похований у монастирі о. Іона поряд із християнськими правителями. Такі обставини суперечать даним ірландських хронік. Поряд із цим, вікінги часто плутались в своїх віруваннях і тому часто вже хрещені нормани продовжували поклонятися язичницьким богам. Такі зміни в світогляді вікінгів знайшли своє відображення в мистецтві. Прикладом цього є кам'яні хрести на о. Мен (Англія). Поряд із християнськими сюжетами на них зображено мотиви з язичницьких легенд.

У п'ятому розділі **“Вплив вікінгів на соціально-економічне життя Ірландії”**, який складається з трьох підрозділів висвітлені проблеми економічної складової відносин двох народів, а також окремим питанням виділено аналіз соціальних змін, які відбулись в Ірландії в епоху вікінгів.

Підрозділ *5.1 Місце вікінгів в свідомості ірландського суспільства кінця VIII – початку IX ст.* пропонує аналіз питання відношення місцевого населення до новоприбулих скандинавів на основі писемних джерел.

Активні дії норманів призвели до того, що в Європі сформувалася чітка система уявлень про них. Вікінги стали асоціюватися з варварами-язичниками, які жили грабежами, насильством і терором. Така характеристика є односторонньою. Це наштовкує на ідею про необхідність переглянути таку систему уявлень.

Ірландські аннали також підтримують цей образ. Вони характеризують вікінгів переважно двома термінами: *geinnti* (язичники) та *gallaibh* (іноземці). Поступово, із християнізацією скандинавів перший термін втрачає своє значення і зникає зі сторінок хронік. В “Анналах Ульстера” востаннє нормани характеризуються як язичники в записі під 975 роком. У даній ситуації до кінця X ст. термін *geinnti* по відношенню до вікінгів-християн втратив своє значення і був замінений на більш доречніший – *gallaibh*. Він продовжує використовуватись з метою підкреслення “інакшості” вікінгів по відношенню до ірландців.

Окрім цього в джерелах можна прослідкувати умовний поділ самих норманів на декілька груп: *finngaill* та *dubgaill* (світлі і темні іноземці відповідно). Значення даних термінів досі залишається дискусійним. Так, Альфред Сміт висунув припущення, що ці два терміни можна розуміти як “старі” і “нові” вікінги відповідно. Абсолютно інше трактування запропонував Колман Етінгем. Значення термінів він асоціював з національним питанням. Так *dubgaill* він трактував як “данці”, а *finngaill* – “норвежці”.

Варто розуміти, що аннали, авторами яких були ченці, відображають позицію Церкви, тому така негативна оцінка не говорить про те, що всі ірландці вороже ставилися до вікінгів. Такий факт підтверджується наявністю династичних шлюбів, спільним вихованням дітей різних правлячих сімей, запозиченням імен і традицій іншого народу. Окрім цього в ірландській літературній традиції вікінги часто асоціюються із фоморами – міфічними істотами, з якими в різний час доводилось боротися мешканцям острова і які ніколи не оселялись в Ірландії, а приходили сюди із-за моря. Це наводить на думку, що для місцевого населення нормани не були кимось новим. В очах ірландців скандинави хоча й були іноземцями, однак залишалися частиною їх ойкумени. Нормани були рівними ірландцям і такими, з якими можна співіснувати на одному острові.

У підрозділі 5.2 *Вплив вікінгів на соціальне становище Ірландії* висвітлено аналіз змін у суспільному житті острова після появи вікінгів.

З середини IX ст., коли в Ірландії з’являються перші міста норманів, останні починають активно включатися в суспільне життя острова. Першою яскравою зміною став стрімкий розвиток міського населення. До епохи вікінгів в Ірландії існувала невелика кількість міст, що відігравали роль релігійних центрів, тому міське населення не було тут представлене в достатній мірі. Разом із тим, міста вікінгів включили Ірландію в світову торгівлю. Економічні процеси вплинули на соціальний склад міського населення, в якому починають чітко окреслюватись такі верстви як ремісники та торговці. Якщо на початковому етапі ці верстви населення були представлені іноземцями, зокрема скандинавами та англійцями, то з X ст. цей прошарок все більше займають вихідці із місцевого населення.

Окрім цього, поява вікінгів показала для місцевого населення та правителів привабливість найманого професійного війська. Це, а також постійні контакти між представниками двох культурних традицій призвели до появи в ірландському суспільстві нової верстви, а саме *gall-gaedill*, гелів-іноземців. Дана група, що виникла на стику двох традицій і ввібрала в себе риси як ірландського, так і скандинавського суспільств, представляє собою професійних воїнів, які використовувалися як ірландськими правителями, так і самими вікінгами. Появі такої верстви населення також сприяв той факт, що ірландське суспільство вже було знайоме із такого роду військовими загонами. В міфології зустрічаємо цілий цикл, присвячений так званим *фіаннами* – воїнам, що подорожували, займаючись полюванням і війною. Як і галл-гойдели, вони мали свій власний побут та систему цінностей, відмінну від решти ірландців.

У підрозділі 5.3 *Місце вікінгів в економічному житті Ірландії* увагу акцентовано на впливі скандинавів на економіку острова.

Напередодні епохи вікінгів Ірландія залишалась сільськогосподарською країною, де провідне місце займало натуральне господарство. Міста, що були релігійними центрами в цілому не відігравали роль торгових центрів. Однак ситуація докорінно змінилась після прибуття на острів норманів. Перший етап епохи вікінгів характерний руйнівними наслідками для економіки острова. Однак варто розуміти, що і до появи вікінгів на острові місцеве населення постійно переживало економічні потрясіння через міжусобні війни місцевих правителів.

Разом із тим ситуація кардинально змінилась в кінці IX – на початку X ст. Саме в цей час табори скандинавів поступово перетворюються із військових фортів в повноцінні міста, що жили не залежно від своїх правителів.

Міста вікінгів покращили зв'язки Ірландії з континентом. Поступово економіка острова почала включатись у світову торгівлю. Помітно збільшується обсяг товарів. Перелік експортованих товарів включає шкіру, хутро, вовну, вироби з металу, в той час як імпортувались кераміка, вина та мед. Агресивні дії вікінгів позначились на характері економіки. Так, однією з найприбутковіших сфер торгівлі Дубліна залишалась работоргівля.

Завдяки діяльності вікінгів у Ірландії збільшується кількість срібла, завдяки чому тут починається виробництво вікінгами острова власної монети. Зокрема свою монету в Ірландію привіз король Норвегії та Нортумбрії Ерік Кривава Сокира (885 – 954). Це дало змогу розвиватися внутрішньому ринку. Економічні зв'язки сприяли міжнародним контактам. В тому ж Дубліні оселяються англійські торговці, а в Лондоні з'являється церква св. Бригіди, що є прямим доказом існування тут в X ст. ірландської факторії. В цілому можна стверджувати, що, не зважаючи на агресивні дії та постійні війни, поява вікінгів на острові позитивно вплинула на його економічне життя.

У **висновках** узагальнено результати проведеного дослідження.

Узагальнюючи проаналізований в роботі матеріал можна зробити ряд висновків.

1. Напередодні епохи вікінгів Ірландія і Скандинавія перебували на різних етапах суспільно-політичного розвитку. В Ірландії з V ст. розпочався процес консолідації політичних сил. На острові з'явилась низка династій, що почали поширювати свій вплив на окремі регіони країни. Важливу роль в цьому процесі відіграв Ніалл Дев'яти Заручників, засновник династії Уі Нейллів, перший Верховний король Ірландії. Саме завдяки своїй активній військовій та політичній діяльності він зміг затвердити за собою титул Верховного короля Ірландії. Поряд із цим в Ірландії відбувся процес трансформації племінних утворень на державні, а сімейні стосунки поступово замінили кланові, в наслідок чого на острові виникла ціла низка політичних утворень. Таким чином, ми можемо говорити, що вже з V ст. Ірландія набула рис середньовічної держави. Іншим був шлях розвитку скандинавських народів. Тут, як і в Ірландії потужними залишались сімейні зв'язки,

однак вони не переросли в політичні. Державотворчий процес на півострові розпочався лише у VIII ст. і завершився на початку XI ст. Брак земель та інші причини змусили вікінгів вдатися до переселення на нові території, де доволі скоро вони почали утворювати власні держави. Така особливість вплинула на взаємодію із місцевим населенням і сприяла тому, що вікінги поступово стали переймати політичний досвід інших правителів, зокрема ірландських.

2. Поява вікінгів на острові кардинально вплинула на розвиток ірландського суспільства у всіх сферах його життя. Місцеві правителі з середині IX ст. включили скандинавів в міжусобне протистояння, що в свою чергу стало вигідним новоприбулим іноземцям. Зі становленням і зміцненням держав вікінгів на острові окреслилися їх політичні інтереси. Результатом цього стало формування в країні політичних альянсів між окремими групами норманів та ірландськими правителями. Поява вікінгів на острові сприяла консолідації сил та окресленню інтересів окремих володарів. Однак нова загроза не сприяла об'єднанню навколо неї самих ірландців. На це вказують постійні сутички, які не припинились із появою вікінгів на острові. Це говорить про те, що місцеві правителі розглядали норманів не лише і не стільки як загрозу, скільки як рівноцінних партнерів та засіб у досягненні мети.

3. Для Ірландії V – VIII ст. характерним став симбіоз християнської та язичницької культур. Внаслідок низки факторів на острові утворилась самобутня Кельтська Церква, яка ввібрала в себе язичницьку традицію. Дохристиянські вірування не зникли остаточно з життя місцевого населення, а продовжували існувати як елемент культури середньовічної Ірландії, зокрема образотворчого мистецтва та фольклору.

4. Вплив вікінгів на ірландську культуру не був однозначним. З одного боку ми спостерігаємо негативні наслідки прибуття норманів на острів: руйнування монастирів, які були центрами розвитку книжкового мистецтва, та розорення поселень, де зростало ювелірне мистецтво. Водночас, вплив скандинавів на культуру не був виключно негативним. Напади скандинавів змусили ченців перемістити центри своєї діяльності вглиб острова, а також шукати притулку у континентальній Європі, що сприяло поширенню ірландської культури. Поряд із цим, вікінги, які самі були носіями потужної культурної язичницької традиції, після свого оселення на острові, дали міцний поштовх для розвитку місцевого мистецтва:

- своєю присутністю вони збільшили обіг срібла в регіоні, що дало можливість розвиватися ювелірній справі;

- місцеві майстри почали переймати традиційний для вікінгів спосіб оздоблення виробів. Результатом цього стала поява прикрас, характерних для кельтської культури, але зі скандинавським орнаментом;

- новий орнамент почав використовуватися і в книжному мистецтві для оформлення мініатюр. Прикладами цього стали Келльська книга та книга з Дарроу (IX ст.).

Поступово асимілюючись, вікінги самі почали переймати традиції місцевого населення, що в кінцевому результаті призвело до появи симбіозу ірландської та скандинавської культур. Таким чином, поява скандинавів в Ірландії в цілому

сприяла розвитку мистецтва на острові, оскільки контакти двох потужних традицій відкрили нові шляхи для його розвитку.

5. Важливою складовою культури тогочасної Європи були релігія і церква, що відобразилось і на відносинах ірландців-християн та вікінгів-язичників. Стосунки скандинавів та Ірландської Церкви набули особливих рис. Для представників духовенства вікінги, які розпочали свою діяльність на острові із руйнування монастирів, були непримиримими ворогами. Це спостерігаємо із сторінок анналів, авторами яких були ченці. Однак ситуація не була такою однозначною. Вбачаючи в християнізації язичників ефективний спосіб контролю норманів, представники Церкви, не чекаючи підтримки місцевої влади, розпочали власні дії стосовно них. Самі ж скандинави (які вже були знайомі із християнством в Британії) не чинили особливого спротиву процесу християнізації, оскільки він був вигідний їм як засіб зближення з ірландською елітою.

6. Епоха вікінгів спричинила також зміни в економічному та соціальному житті Ірландії. Постійні сутички місцевих правителів з кінця VIII ст. підкріпились також нападами норманів, які негативно вплинули на економічний розвиток країни. Однак, другий етап епохи вікінгів приніс нові зміни в життя регіону. До появи скандинавів на острові, Ірландія залишалась сільською країною, де міста головно відігравали функцію релігійних центрів та резиденцій правителів. З середини X ст., коли на острові почали з'являтися поселення вікінгів ситуація різко змінилась. По-перше, завдяки норманам Ірландія включилась в процес світової торгівлі та почала використовувати здобутки скандинавів в цій галузі, зокрема їх торгову мережу та знання морської справи. По-друге, в країні поживалась монетна справа, що дало змогу розвиватися і внутрішній торгівлі. Ірландські міста поступово стали економічними центрами. По-третє, з розвитком міст змінився і соціальний склад населення, з'явилися і набули розвитку такі суспільні верстви як ремісники та торговці.

7. Разом із вікінгами на острів прийшли їх суспільні та правові традиції. Поступово вони вплинули на відносини між різними соціальними групами, зокрема змінилося становище жінки в суспільстві, яка поступово почала бути більш залежною від чоловіків. Спосіб життя вікінгів, який для місцевого населення був новим і привабливим, сприяв появі такої верстви населення як галл-гойдели, які стали продуктом симбіозу культурних та суспільних традицій двох народів.

8. Важливим фактором впливу вікінгів на суспільне життя Ірландії було ставлення місцевого населення до новоприбулих скандинавів. Писемні джерела, які були написані ченцями, відображають головним чином точку зору представників Церкви. Разом із тим, низка факторів дозволяє говорити, що таке ставлення до вікінгів не було характерним для інших верств населення. Наявність династичних шлюбів, спільне виховання дітей різних правлячих сімей, поява галл-гойделів, запозичення імен і традицій іншого народу, є доказом того, що ірландці не ставились до вікінгів однозначно негативно. Очевидно, що в їх очах скандинави були іноземцями, однак рівними ірландцям і такими, з якими можна співіснувати на одному острові.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Лісін Д. Українська та зарубіжна історіографія про вплив вікінгів на розвиток ранньої державності у сусідніх народів на прикладі ірландського суспільства / Д. Лісін // Княжа доба. – Львів, 2013. – Вип. 7. – С. 246–255.
2. Лисин Д. С. Образ викингов в ирландской литературе IX–XI вв. / Д. С. Лисин // *Rossica antiqua*. – СПб., 2014. – № 2/8. – С. 3–22.
3. Лисин Д. Вопрос религии во взаимоотношениях викингов и ирландцев в конце VIII – начале XI вв. / Д. Лисин // Вестник Удмуртского университета. История и философия. – Ижевск, 2015. – Вып. 1. – С. 126–133.
4. Лисин Д. С. К вопросу о влиянии викингов на литературную традицию Ирландии в конце VIII – XI вв. / Д. Лисин // Европа в Средние века и раннее Новое время: общество, власть, культура. – Ижевск, 2015. – С. 115–120.
5. Лісін Д. Сліди впливу вікінгів на ірландську культуру / Д. Лісін // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2015. – № 27. – С. 78–84.
6. Лісін Д. Вплив вікінгів на розвиток ірландського суспільства: проблеми історіографії / Д. Лісін // Каразінські читання (історичні науки) : тези доп. 66-ї Міжнар. наук. конф. – Х., 2013. – С. 73–74.
7. Лисин Д.С. Проблема влияния викингов на ирландское общество конца VIII – начала IX в зарубежной и российской историографии / Д. Лисин // Вспомогательные исторические дисциплины и источниковедение: современные исследования и перспективы развития. – М., 2015. – С. 292–294.

АНОТАЦІЯ

Лісін Д. С. Вплив вікінгів на розвиток ірландського суспільства кінця VIII–X ст. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2016.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному вивченню особливостей та відмінностей відносин та взаємовпливів вікінгів та ірландців в кінці VIII–X ст. Дані процеси розглядаються в сукупності із іншими подіями, що передували епосі вікінгів на острові, а також відбувалися як в Ірландії та Скандинавському півострові, так і на території Британських островів та континентальної Європи.

На підставі опрацювання джерел ірландського та скандинавського походження проаналізовано особливості впливу вікінгів у трьох основних напрямках життєдіяльності суспільства: військово-політичному, культурно-релігійному та соціально-економічному. В роботі досліджено: процес становлення ірландської та скандинавської державності в період V–VIII ст.; роль вікінгів в політичному житті острова; особливості взаємовпливів норманів і місцевого

населення в культурній сфері; місце Ірландської церкви у відносинах скандинавів та ірландців; основні етапи епохи вікінгів на острові; взаємозв'язок політичних подій та економічного життя острова.

Окрему увагу звернено на соціальні зміни ірландського суспільства в кінці VIII–X ст. та процес виникнення і розвитку нових верств населення в суспільстві острова. На підставі джерел здійснено ґрунтовний аналіз образу вікінгів в суспільній свідомості ірландців.

Ключові слова: вікінги, Ірландія, вплив, християнство, аннали, футарк, св. Патрик, династія Івара, Дублін, Клонтарф, Хедебю.

АННОТАЦІЯ

Лисин Д. С. Влияние викингов на развитие ирландского общества конца VIII–X ст. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2016.

Диссертационное исследование посвящено комплексному изучению особенностей и различий отношений и взаимовлияния викингов и ирландцев в конце VIII – X вв. Данные процессы рассматриваются в совокупности с другими событиями, которые предшествовали эпохе викингов на острове, а также происходили как в Ирландии и на Скандинавском полуострове, так и на территории Британских островов и континентальной Европы.

На основании работы с источниками ирландского и скандинавского происхождения проанализированы особенности влияния викингов в трех основных направлениях жизнедеятельности общества: военно-политическом, культурно-религиозном и социально-экономическом. В работе исследованы: процесс становления ирландской и скандинавской государственности в период V–VIII вв.; роль викингов в политической жизни острова; особенности взаимовлияния норманнов и местного населения в культурной сфере; место Ирландской церкви в отношениях скандинавов и ирландцев; основные этапы эпохи викингов на острове; взаимосвязь политических событий и экономической жизни острова.

Особое внимание обращено на социальные изменения ирландского общества в конце VIII–X вв. и процесс возникновения и развития новых слоев населения в обществе острова. На основании источников осуществлен подробный анализ образа викингов в общественном сознании ирландцев.

Ключевые слова: викинги, Ирландия, влияние, христианство, анналы, футарк, св. Патрик, династія Івара, Дублін, Клонтарф, Хедебю.

ANNOTATION

Lisin D. S. Influence of the Vikings on the development of Irish society at the end of VIII–X centuries. – Manuscript.

The dissertation for the obtaining of the science degree of the candidate of historical sciences, specialty 07.00.02 – World History. – Lviv Ivan Franko National University, Lviv, 2016.

The dissertation is devoted to complex investigation of features and differences of relationship and mutual influences of the Vikings and the Irish at the end of VIII–X centuries. These relationships are considered in conjunction with other events that preceded the Viking Age on the island that took place in Ireland and the Scandinavian Peninsula, and in the British Isles and continental Europe.

Peculiarities of influence of the Vikings in three main directions of society life: military and political, cultural and religious, social and economic are analyzed separately based on the study of sources of Irish and Scandinavian origin. The place of Niall of the Nine Hostages and St. Patrick in formation of the medieval state in Ireland is defined. The process of formation of the Irish and Scandinavian state during V–VIII centuries is investigated. The role of the Vikings in the political life of the island is illuminated. The place of dynastic marriages in Scandinavian political relations with local rulers is outlined. The influence of Norman in the development of military affairs of Ireland is analyzed. The peculiarities of mutual influence between the Normans and the local population in the cultural sphere are outlined as well as the place of the Irish Church in the process is defined. The process of formation and features of the Irish church are followed. The connection between pagan and Christian traditions in the religious life of the island is analyzed.

The basic stages Viking Age are characterized. The period from 795 until the middle of the ninth century is characterized by systematic attacks of the Vikings on Ireland and negative influence. Instead, after the founding of Scandinavian cities, they begin to engage in the political, economic and cultural life of the island actively, what was leading to their assimilation with the local population in the early eleventh century.

The interconnection of political events and economic life of the island is analyzed. Social changes of Irish society at the end of VIII–X century are studied. The process of the emergence and development of new sectors of the population in the society of the island are considered. Based on the sources a thorough analysis of the image of the Vikings in the public consciousness Irish is made.

Key words: Vikings, Ireland, influence, Christianity, annals, futhark, St. Patrick, dynasty of Ivar, Dublin, Clontarf, Hedeby.